

Franciszek Adamczuk

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM PO PRZYSTĄPIENIU POLSKI I CZECH DO UNII EUROPEJSKIEJ

1. Wybrane problemy teoretyczne współpracy przygranicznej

Współpraca przygraniczna jest szeroko omawiana w literaturze przedmiotu z zakresu gospodarki przestrzennej, gospodarki regionalnej czy nawet stosunków międzynarodowych¹. Istnieje zasadnicza zgodność, że więzi gospodarcze na obszarze pogranicza pomiędzy współpracującymi podmiotami mogą być bardzo różne. Wskazuje się także, że korzyści powstają zarówno bezpośrednio w sferze biznesu (np. korzyści skali produkcji, korzyści skali sprzedaży, korzyści integracji więzi kupieckich, rozwój rynku), jak i w strukturach okołobiznesowych w tzw. otoczeniu gospodarczym, a także w życiu społeczeństw zamieszkujących ten obszar [*Konkurencyjność miast...* 2001, s. 115-174].

Stymulatorami tej współpracy mogą być [Proniewski, Niedźwiecki 2004, s. 7-38]:

- władze centralne (struktury rządowe),
- społeczności lokalne zorganizowane,
- organizacje samorządowe,
- organizacje pozarządowe,
- struktury obywatelskie,
- inne grupy formalne i nieformalne.

W niektórych przypadkach na inicjatywy te wpływają procesy zachodzące w skali ponadregionalnej, międzynarodowej czy globalnej. Do tych procesów zaliczyć należy niewątpliwie proces integracji europejskiej, czego przejawem może być poszerzanie struktur integracyjnych. W tym przypadku chodzi o Unię Europejską, choć dostrzega się

¹ Zob. [Przybyła 1995, s. 23-26]. Autor tej pracy wyjaśnia pojęcie pogranicza, pojęcia pokrewne oraz pojęcia współpracy przygranicznej i transgranicznej.

już pierwsze znamiona w regionalnej organizacji integracyjnej pod nazwą CEFTA [Kisiel-Łowczyc 2003, s. 203-217]. Istotne znaczenie w intensyfikacji tych więzi mają procesy internacjonalizacji i globalizacji gospodarki światowej [Szymański 2002, s. 9-44].

2. Ogólna charakterystyka stosunków gospodarczych przed okresem transformacji – ich wpływ na współpracę w rejonie przygranicznym

W okresie tzw. realnego socjalizmu Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) i Czechosłowacka Republika Socjalistyczna (CSRS) prowadziły politykę zagraniczną i gospodarczą bardzo mocno obciążoną ideologią. Wynikało to z realiów politycznych obu państw w Europie i m.in. z członkostwa obu krajów w organizacji gospodarczej i politycznej grupującej państwa socjalistyczne powstałe po II wojnie światowej, a mianowicie w Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG). Stosunki te oficjalnie były bardzo poprawne, a nawet określane niekiedy jako bardzo dobre, w rzeczywistości zaś pozostawiały wiele do życzenia. Także w obszarze pogranicza zakres tych relacji był bardzo selektywny i uzgadniany na szczeblu centralnym – szczególnie w ówczesnej Czechosłowacji, obciążony prymatem polityki nad ekonomią.

Okres transformacji w Czechosłowacji rozpoczął się nieco później niż w Polsce. Na początku lat dziewięćdziesiątych, przede wszystkim w latach 1991 i 1992, dokonały się zasadnicze zmiany formalne, w tym zmiana ustroju państwa z republiki socjalistycznej na republikę federacyjną (CSRF). Od 1 stycznia 1993 r. w granicach dawnej Czechosłowacji powstały dwa państwa – Republika Czeska i Republika Słowacka. Gospodarka Republiki Czeskiej w pierwszym okresie rozwijała się dość dynamicznie, choć widoczne były niekiedy efekty podziału politycznego, w szczególności w sferze zaopatrzenia i dostaw rynkowych. Nie były to jednak trudności zasadnicze. Oba kraje od początku współdziałały gospodarczo i do dziś współpraca ta jest widoczna. W okresie 1997-1998 doszło do recesji czeskiej ekonomii, z której kraj wyszedł relatywnie szybko, kryzys ten, oceniany z perspektywy czasu, wpłynął na tempo i zakres transformacji². O stylu zmian świadczy pojęcie „aksamitnej rewolucji”.

Jeśli chodzi o stosunki gospodarcze pomiędzy Polską i Czechami, to stosunkowo szybko podpisano stosowne umowy międzynarodowe o stosunkach dwustronnych. Do dokumentów tych zalicza się:

- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a CSRF o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjaznej współpracy z 6 października 1991 r. (dotyczy Republiki Czeskiej z racji ciągłości politycznej – w świetle prawa międzynarodowego),

² Pogląd taki reprezentuje wielu znawców stosunków międzynarodowych z Czech, m.in. J. Krafl i J. Farek w pracy [Svetowa ekonomika..., 2003, s. 124-132].

- Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy transgranicznej z 18 sierpnia 1994 r., który to dokument odgrywa szczególną rolę we współpracy w rejonie przygranicznym; a którego rolę trudno przecenić w intensyfikacji współpracy,
 - Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską o małym ruchu granicznym, sporządzona w Pradze 17 stycznia 1995 r., ratyfikowana przez Polskę w lutym 1996 r.
- Są to dokumenty, na których opiera się współpraca obu państw – w tym i gospodarcza. Liczne są także umowy pomiędzy organizacjami gospodarczymi, samorządowymi i organizacjami pozarządowymi. Obszar pogranicza polsko-czeskiego ze wskazaniem partnerów współpracy na poziomie NUTS 3 (powiaty) przedstawia mapa (rys. 1).

Rys. 1. Powiaty na pograniczu polsko-czeskim w 2005 r.

Źródło: [Ludność i warunki... 2005, s. 18a].

Jeśli chodzi o partnerów komunalnych – miasta i gminy, to okazuje się, że w 2005 r. trwały i opartą na porozumieniach formalnych (umowach dwustronnych) współpracę prowadziły 34 miasta i gminy. Zestawienie nie uwzględnia partnerów, którzy mają jedynie kontakty okresowe bądź współpracują doraźnie, nieregularnie, których to kontakty nie są oparte na porozumieniach dwustronnych. Lista współpracujących partnerów (miast partnerskich) wygląda następująco:

1. Bogatynia – Hradec n. Nisou,
2. Boguszów Gorce – Smířice,

3. Bolesławiec – Česká Lipa,
4. Bystrzyca Kłodzka – Usti n. Orlicą,
5. Cieszyn – Český Těšín,
6. Duszniki Zdrój – Nowe Město n. Metui,
7. Głubczyce – Krnov,
8. Głuchołazy – Mikulovice, Zlate Kory oraz Jeseník,
9. Głuszycza – Strakpov,
10. Jaworzyna Śląska – Teplice,
11. Jelenia Góra – Jablonec n. Nisou,
12. Kamienna Góra – Trutnov,
13. Kłodzko – Náchod,
14. Kudowa Zdrój – Hronov,
15. Legnica – Blansko,
16. Lewin Kłodzki – Bystre w Orli. Horach,
17. Międzyzylesie – Kralupy,
18. Miroszów – Police n. Metui oraz Měziměstí,
19. Nowa Ruda – Broumov,
20. Nysa – Šumperk,
21. Paczków – Javorník,
22. Racibórz – Opava,
23. Radków – Machov,
24. Stronie Śląskie – Stare Město,
25. Strzegom – Znojmo,
26. Świebodzice – Jelemnice,
27. Świdnica – Police n. Metui oraz Trutnov,
28. Wałbrzych – Hradec Kralove,
29. Wrocław – Hradec Kralove,
30. Ząbkowice Śląskie – Červený Kostelec,
31. Ziębice – Jeromef,
32. Złotoryja – Mimoň,
33. Złoty Stok – Bila Voda,
34. Żarów – Numburk.

Jak wynika z podanego zestawienia, dominująca część partnerów (68%) znajduje się w I pasie polskich i czeskich powiatów, nie zawsze jednak są to partnerzy z powiatu granicznego bezpośrednio, część jest z 2 i 3 pasa powiatów (po obu stronach). Po przystąpieniu Polski i Czech do UE liczba tych więzi rośnie – w przygotowaniu jest ok. 12-15 kolejnych porozumień komunalnych o wzajemnej współpracy. Jeszcze w tym roku podpisanych będzie co najmniej 6 porozumień. Wpływa na to także pragmatyka dnia codziennego, a przede wszystkim środki pomocowe UE na rozwój pogranicza Polska-Czechy. Wnioski o dofinansowanie przedsięwzięć transgranicznych (na pograniczu) wymagają formalizacji stosunków o współpracy.

3. Zakres współpracy i jej współczesne formy

Od początku okresu transformacji z jednej strony trwał proces współpracy, szczególnie politycznej, z drugiej zaś widoczne były od czasu do czasu przejawy pewnej rywalizacji, a nawet konkurencji pomiędzy Czechami i Polską. Szczególnie widoczne było to w trakcie ubiegania się przez oba kraje o członkostwo w UE. Oba kraje – założyciele w 1992 r. Środkowoeuropejskiej Strefy Wolnego Handlu (CEFTA) – występowały na arenie międzynarodowej albo razem, albo oddzielnie. Obserwatorzy polityczni wskazywali, że stosunkowo okazjonalnie oba państwa „mówiły jednym głosem”. Było to podnoszone przez wielu specjalistów i środki masowego przekazu w Polsce i Czechach. Przykładem może być sytuacja niepełnego zrozumienia stron w Grupie Wyszehradzkiej czy krytyka polskiego stanowiska w sprawie konstytucji europejskiej, dokonana przez czeski MSZ, przed szczytem w Brukseli w końcu 2003 r.

Jeśli chodzi o **współpracę struktur komunalnych** na obszarze pogranicza polsko-czeskiego, to można powiedzieć, że jest ona widoczna w następujących obszarach:

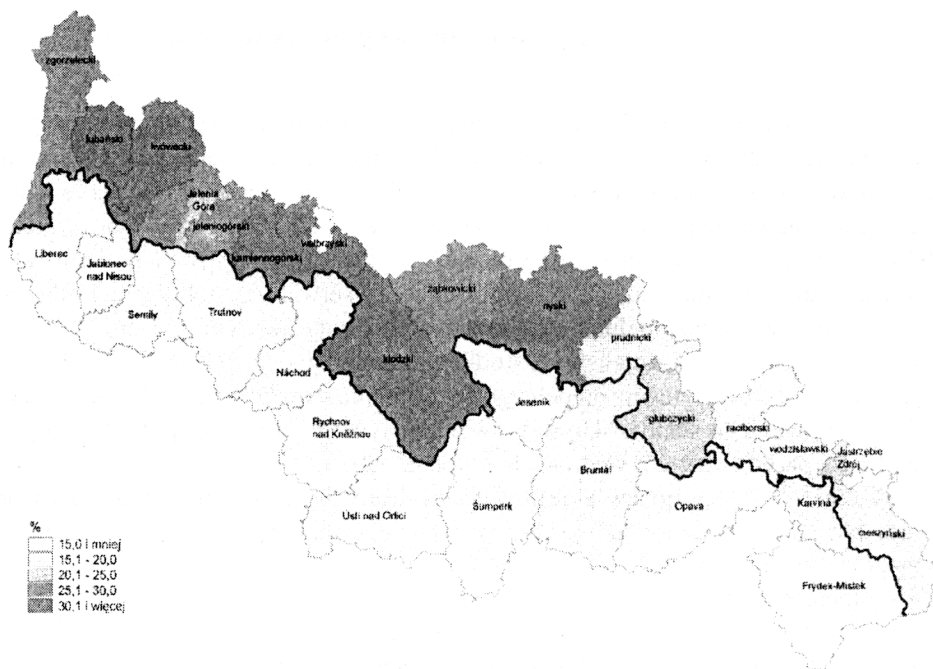
- współpraca handlowa,
- współpraca kapitałowa,
- współpraca w zakresie marketingu regionalnego.

Ze względu na brak danych statystycznych na temat zmian ilościowych w tych obszarach, stwierdzić można na podstawie obserwacji i wywiadów z przedstawicielami biznesu, że liczba tych kontaktów stopniowo rośnie³. W II półroczu 2005 r. i w I półroczu 2005 r., a więc po wstąpieniu Polski i Czech do UE, wartość obrotów handlowych wzrosła o przeszło 76% w stosunku do 2003 r. Współpraca kapitałowa rozwija się mniej dynamicznie, w fazie powstawania jest tylko 6 firm o kapitale mieszanym polsko-czeskim. Trudno wyrokować, jakim efektem rozmowy wstępne się zakończą. Współpraca w zakresie marketingu regionalnego jest bardzo zadowalająca. Organizowane targi, wystawy, dni gospodarcze, spotkania przedstawicieli lokalnego biznesu, wydawanie materiałów informacyjnych, prezentacje turystyczne i inne formy – wszystko to wpływa korzystnie na rozwój wzajemnych więzi [Adamczuk 2004, s. 76-82]. Szczególna rola przypada oddziaływaniu na lokalny rynek pracy. Na obszarze pogranicza polsko-czeskiego widać bardzo wyraźne zróżnicowanie poziomów bezrobocia. Jest ono wysokie i średnio wysokie po stronie polskiej i niskie i bardzo niskie po stronie czeskiej. Bliższe informacje na temat poziomu bezrobocia podaje mapa (rys. 2).

Po 1 maja 2004 r., a w zasadzie nawet wcześniej, kilka tysięcy mieszkańców pogranicza podjęło pracę w Czechach. Praktyka ta, zapewniająca korzyści dwóm stronom, traktowana jest jako sukces we wzajemnych kontaktach⁴.

³ Autor dokonał analizy informacji otrzymanych z Polsko-Czeskiej Izby Przemysłowo-Handlowej z siedzibą w Świdnicy, powołanej m.in. w celu realizacji statutowych zadań. Ze względu jednak na specyfikę materiału i ochronę informacji handlowych nie mogą one być wymienione.

⁴ Zob. [Adamczuk 2004, s. 7]; pełny tekst znajduje się na płycie CD wydanej przez TU w Libercu.

Rys. 2. Stopa bezrobocia na pograniczu polsko-czeskim

Źródło: [Ludność i warunki... 2005, s. 38, poz. 10].

Poza współpracą handlową rozwija się kooperacja produkcyjna, inwestycyjna, trwa proces tworzenia konsorcjów kapitałowych, także z udziałem firm z krajów trzecich. Wykorzystywane są przede wszystkim polskie zdolności produkcyjne oraz czeska i zachodnia technologia. Czesi zainteresowani są polskimi budowlami strategicznymi, budową autostrad, restrukturyzacją hutnictwa czy inwestowaniem w polskich specjalnych strefach ekonomicznych. Polskie przedsiębiorstwa także aktywizują swoją działalność na rynku czeskim, np. sprzedając urządzenia ekologiczne czy uczestnicząc w zagospodarowaniu przestrzennym. Polsko-czeska koncepcja rozwoju pogranicza z 2000 r. jest stale aktualizowana i rozwijana.

Kolejną formą współpracy na pograniczu polsko-czeskim jest współpraca euroregionalna. Realizują ją następujące euroregiony: Nysa, Glacensis, Śląsk Cieszyński, Pradziad, Silesia, Beskidy i Dobrava (ten ostatni euroregion w zasadzie już nie funkcjonuje, stąd w najnowszych opracowaniach jest pomijany). Struktury te mają istotne osiągnięcia we współpracy obszarów przygranicznych. Współpraca euroregionalna uzupełnia bezpośrednią współpracę miast, gmin, powiatów, a nawet województw. W sumie, jak podaje Związek Miast Polskich, ponad 150 miast polskich posiada swojego partnera w Republice Czeskiej. Ta płaszczyzna jest oceniana bardzo wysoko przez Stowarzyszenie Europejskich Regionów Granicznych. Dotyczy ona współpracy w trzech obszarach: kultury, gospodarki i ochrony środowiska. Dominują zwłaszcza pierwszy i trzeci obszar współpracy.

Niezależnie od wymienionych instytucji, współpraca międzynarodowa dotyczy także izb przemysłowo-handlowych, związków pracodawców i związków zawodowych. Instytucje te wspierają rozwój gospodarczy i zapewniają korzystne warunki wymiany. Tworzą także korzystny klimat gospodarczy i pozytywny wizerunek kraju. W tej grupie istotną rolę odgrywają także organizacje pozarządowe, np. związki twórcze, fundacje, zrzeszenia nieformalne, instytucje otoczenia biznesu. We współpracy gospodarczej Czech i Polski oddziaływanie tych instytucji jest widoczne, choć nie zawsze doceniane.

Obecnie omówiona zostanie krótko e-współpraca na poziomie współpracy NUTS 2, tj. woj. dolnośląskiego z województwami: libereckim i kralowohradeckim, pardubickim i ołomunieckim.

Początki współpracy woj. dolnośląskiego ze wspomnianymi 4 „krajami” (województwami) w Republice Czeskiej sięgają roku 1993. Wcześniej współpraca na tym obszarze była skromna i dotyczyła kultury, oświaty lub incydentalnie elementów życia społecznego. Graniczące z ówczesną Czechosłowacją małe polskie województwa, np. jeleniogórskie, nawiązywały szereg kontaktów i organizowały imprezy o charakterze informacyjnym, promocyjnym lub typowo okazjonalnym, m.in. z okazji świąt ludowych czy rocznic państwowych. Dopiero powstanie dużego woj. dolnośląskiego i dużych, nowych województw w Czechach po reformie terytorialnej państwa, obowiązującej od 1 marca 2001 r., otworzyło nowe możliwości współpracy. Obecnie współpraca ta jest owocna, co poprzedziło przygotowanie 3 wersji dokumentów nt. współpracy polsko-czeskiej w latach: 1993, 1997 i 2000. Są to dokumenty bardzo wartościowe, choć o zróżnicowanej wartości odcinkowej i niekiedy selektywnej informacji, które mimo swoich mankamentów dokonały inwentaryzacji stanu problemów na pograniczu i określiły kierunki ich rozwiązywania, co należy uznać za ich szczególny atut.

Przypomnieć należy, że granica z Czechami jest dla Polski najdłuższą granicą (658 km). Znajduje się na niej bardzo dużo przejść granicznych, bo aż 80, tj. dwukrotnie więcej, niż zakładają to standardy UE. Po stronie polskiej na pograniczu polsko-czeskim są 3 województwa: dolnośląskie, opolskie i śląskie, natomiast po stronie czeskiej 5, tj. Liberecki Kraj, Kralowohradecki Kraj, Pardubicki Kraj, Ołomuniecki Kraj i Śląsko-Morawski Kraj⁵. Z woj. dolnośląskim graniczą tylko 4 „kraje” czeskie, a mianowicie: liberecki, kralowohradecki, pardubicki i ołomuniecki. Trzy województwa czeskie graniczące z woj. dolnośląskim, a mianowicie: libereckie, kralowohradeckie i pardubickie, tworzą obszar NUTS 2 (Severovýchod). Dolny Śląsk graniczy z Republiką Czeską na odcinku 432 km (63,5% długości granicy polsko-czeskiej).

W ramach współpracy Dolnego Śląska z partnerami czeskimi w latach 2001-2003 podpisano następujące umowy:

1. Kralowohradecki Kraj. Deklaracja o współpracy podpisana 13 listopada 2001 r. w Hradcu Kralove. Porozumienie o Współpracy podpisane 16 października 2003 r. w Zamku Książ.

2. Liberecki Kraj. Porozumienie o współpracy podpisane 23 lutego 2003 r. w Libercu.

3. Ołomuniecki Kraj. Deklaracja o współpracy podpisana 26 września 2001 r.

⁵ Zob. rys. 1, gdzie są podane oryginalne nazwy krajów czeskich (województw) graniczących z Polską.

4. Pardubicki Kraj. Porozumienie o współpracy podpisane 20 kwietnia 2003 r. w Pardubicach.

W latach 2001-2005 nastąpił bardzo dynamiczny rozwój kontaktów na pograniczu dolnośląsko-czeskim. Dotyczyło to przede wszystkim promocji gospodarczej – przede wszystkim w sferze turystyki, otwarcia nowych przejść granicznych, rozwoju infrastruktury, kształcenia kadr, rozwoju inicjatyw samorządowych, współpracy w zakresie naukowym (szkoły wyższe) i wielu innych dziedzin, np. ochrony środowiska, ochrony przeciwpowodziowej, współpracy w zakresie integracji społeczności przygranicznych. Nie jest zamiarem autora katalogowanie tych inicjatyw⁶.

Także Polsko-Czeska Komisja Rządowa rokrocznie wysoko ocenia współpracę na obszarze pogranicza polsko-czeskiego, w tym współpracę Dolnego Śląska z jej czeskimi partnerami. Podkreśla się, że na pograniczu polsko-czeskim są nawiązywane różnorodne więzi – w tym gospodarcze, co sprzyja rozwojowi mieszkających tu społeczności i sprzyja dobremu wizerunkowi współpracujących regionów w integrującej się Europie.

4. Podsumowanie

W przedstawionym materiale nie poruszono wielu aspektów współpracy na pograniczu polsko-czeskim. Z przeprowadzonej analizy wynikają następujące wnioski:

- pogranicze polsko-czeskie ma bardzo duży potencjał rozwojowy współpracy,
- po przystąpieniu Polski i Czech do UE kontakty partnerów polskich i czeskich zostały zintensyfikowane,
- trzy podstawowe formy współpracy: struktury komunalne, współpraca euroregionalna oraz inne organizacje, graniczących województw mają charakter kompatybilny,
- współpraca przygraniczna korzystnie wpływa na wizerunek Polski i Czech w UE jako nowych i bardzo aktywnych krajów w budowaniu „Europy regionów”,
- współpracę polsko-czeską można traktować jako „swoisty poligon doświadczalny” dla współpracy w innych częściach Europy.

Reasumując, można stwierdzić, że pogranicze polsko-czeskie ze względu na zakres i formy podejmowanej współpracy jest przykładem realizacji wielu różnorodnych inicjatyw, które przyczyniają się do pogłębiania integracji europejskiej.

Literatura

Adamczuk F., *Wybrane problemy stosunków gospodarczych między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską*, Wissenschaftliche Abhandlungen – Vedecka Pojednani – Prace Naukowe ACK w Libercu nr X/2004, Liberec 2004.

⁶ Szeroki opis przedsięwzięć w tym zakresie zawicra praca [Pietzel 2004, s. 62-65].

- Adamczuk F., *Členství Polsko v Evropské unii – očekivani a obavy (Polish Membership in European Union – Expectations, Challenges and Anxieties)*, [w:] *Ekonomické a lingvistické aspekty vstupu ČR do EU*, Materiały Międzynarodowej Konferencji, Liberec 2004.
- Kisiel-Lowczyk A.B., *Współczesna gospodarka światowa*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2003.
- Konkurencyjność miast i regionów*, red. A. Klasik, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej, Katowice 2001.
- Korzystne tendencje w wymianie z krajami CEFTA*, „Boss Gospodarka” 2001 nr 39.
- Kraft J., Farek J., *Světova ekonomika*, TUL, Liberec 2003.
- Ludność i warunki mieszkaniowe na pograniczu polsko-czeskim w świetle narodowych spisów powszechnych*, US we Wrocławiu, Przedstawicielstwo Okręgowe Czeskiego Urzędu Statystycznego w Libercu, Wrocław–Liberec 2005.
- Pietzel R., *Współpraca transgraniczna Dolnego Śląska z regionami partnerskimi w Republice Czeskiej*, „Studia nad Rozwojem Dolnego Śląska” 2004 nr 3, UMWD, Wrocław 2004.
- Proniewski M., Niedźwiecki A., *Formy europejskiej integracji gospodarczej*, Uniwersytet Białostocki, Białystok 2004.
- Przybyła Z., *Problemy współpracy ekonomicznej regionów przygranicznych (na przykładzie Euroregionu Nysa)*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 708, AE, Wrocław 1995.
- Rola małych regionów w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju i integracji europejskiej*, red. K. Heffner, PAN KPZK Biuletyn nr 112, Warszawa 2004.
- Róg J., *Relacje społeczno-ekonomiczne na pograniczu polsko-czeskim*, Uniwersytet Opolski, Opole 2001.
- Strefa pogranicza Polska-Czechy. Procesy transformacji i rozwoju*, red. K. Heffner, W. Drobek, PIN Instytut Śląski, Opole 1996.
- Szymański W., *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*, Wyd. Difin, Warszawa 2002.
- Zarządzanie rozwojem lokalnym*, red. M. Fic, K. Dziędziura, PWSZ, Sulchów 2003.

ECONOMIC COOPERATION ON THE POLISH-CZECH BORDERLAND AFTER POLISH AND CZECH REPUBLIC ACCESSION TO THE EU

Summary

The article concerns economic cooperation on the Polish-Czech borderland. This borderland is understood as the first belt of 16 poviats on the Polish side and 13 poviats on the Czech side. In some cases the scope of the research area on the Czech side of the borderland was even wider (second belt of poviats and even third one), especially if there were partners from Polish belt which had their Czech partners located outside the first border belt of poviats. Special interest of the research was directed towards the range and forms of communal structures cooperation (cities, communes and adjusting NUTS 2 regions: Lower-Silesian province on the Polish side and on the Czech side besides all Liberecki Kraj and Hradeckralowce Kraj). The article also concerns some problems of euroregional structures on the Polish-Czech borderland. In the end, the author proves that on this borderland, after the accession of both the countries to the EU, the range and intensification of cooperation considerably extended. There still appear new forms of economic cooperation.